

DOI 10.33930/ed.2019.5007.42(10-12)-4

УДК 123.1; 140.8

**ТВОРЧИСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ
КОНФЛІКТНО-ТРАВМАТИЧНИХ СИТУАЦІЙ****CREATIVITY AS ONE OF THE FACTORS FOR OVERCOMING THE
CONSEQUENCES OF CONFLICT-TRAUMATIC SITUATIONS****В. А. Дранник
Т. М. Свідло**

Актуальність теми дослідження. Існує необхідність у запровадженні інноваційних механізмів розвитку та формування нового творчо-креативного, дивергентного мислення особистості відносно можливих конфліктно-травматичних ускладнень в житті та допомозі у подоланні їх наслідків через продуктивне вирішення.

Постановка проблеми. Проблема активізації творчості та творчих процесів особистості щодо вирішення, подолання, врегулювання можливих конфліктно-травматичних ситуацій в житті є одним із важливих елементів ефективного розвитку особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роздуми щодо конфліктологічних питань містяться у роботах таких науковців: А. Анцупов, А. Шипілов, О. Вознесенська, С. Грушевська, Р. Фішер, У. Юрі та Б. Паттон.

Роздуми щодо творчості, креативності містяться у дослідженнях таких науковців: А. Альгіна, Б. Ананьєва, Л. Баранової, М. Бахтіна, Д. Богоявленської, В. Бутенка, Г. Костюшка, Г. Кучера, С. Мельника, Б. Новікова, О. Шумиліна.

Було ознайомлено з роботами таких авторів, як І. Волощук та Я. Рудик, Дж. Гілфорд, Н. Опольська, С. Шандрук.

Постановка завдання. Мета нашої роботи полягає у осмисленні значення творчості як одного із чинників подолання наслідків конфліктно-травматичних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Орієнтування на творчість, творчу діяльність як засіб подолання наслідків конфліктно-травматичних ситуацій, заповнить духовну порожнечу, що виникла. Сумісно-творча робота людей,

Urgency of the research. It is necessary to introduce innovative mechanisms of development and formation of new creative, divergent thinking of the individual regarding possible conflict-traumatic complications in life and to help overcome their consequences through a productive solution.

Target setting. The problem of activation of creativity and creative processes of the individual in relation to solving, overcoming, and regulating possible conflict and traumatic situations in life is one of the important elements of effective personality development.

Actual scientific researches and issues analysis. Reflections on conflict issues are contained in the works of the following scientists: A. Antsupov, A. Shipilov, O. Voznesenska, S. Hrushevskaya, R. Fisher, W. Ury and B. Patton.

Reflections on creativity are contained in the studies of the following scientists: A. Algin, B. Ananiev, L. Baranova, M. Bakhtin, D. Bogoyavlenska, V. Butenko, G. Kostyushka, G. Kucher, S. Melnyk, B. Novikov, O. Shumylina.

We got acquainted with the works of such authors as I. Voloshchuk, Y. Rudyk, J. Guilford, N. Opolska, S. Shandruk.

The research objective. The purpose of our work is to understand the importance of creativity as one of the factors in overcoming the consequences of conflict and traumatic situations.

The statement of basic materials. Focusing on creativity, creative activity as a means of overcoming the consequences of conflict-traumatic situations, will fill the spiritual void that has arisen.

The cooperative, creative work of people

які відчули на собі негативні впливи і разом працюють заради загальної мети, посприяє найкращій адаптації до життя в умовах травматогенних обставин. Заняття творчістю приносить задоволення від самого процесу діяльності, в результаті чого людина забуває про негативні ситуації, які відбувалися або відбуваються зараз в її житті. Долучаючись до творчої роботи в колективі однодумців чи людей, які пережили однакові життєві труднощі – люди легше ставляться до своїх проблем, тому що відчувають взаємодопомогу та взаємопідтримку оточуючих.

Висновки. Таким чином, всебічно розвинена особистість завжди проявляє креативність, творчість у врегулюванні конфліктних ситуацій, і, відповідно, для продуктивного вирішення будь-яких конфліктів необхідні самодостатні суб'єкти, які поважають один одного, позитивно ставляться один до одного і розмежують особистість конфліктуючого із проблемою дискусії.

Ключові слова: творчість, творча діяльність, всебічно розвинена особистість, конфліктна ситуація, травматична ситуація.

who have experienced negative influences and work together for a common goal will contribute to the best adaptation to life in traumatic circumstances.

Creativity brings satisfaction from the very process of activity, as a result of which a person forgets about negative situations that happened or are happening now in his life.

By participating in creative work in a team of like-minded people or people who have experienced the same life difficulties, people relate to their problems more easily, because they feel mutual help and mutual support from those around them.

Conclusions. *Thus, a comprehensively developed personality always shows creativity in resolving conflict situations. And for the productive resolution of any conflicts, self-sufficient subjects who respect each other, have a positive attitude towards each other and distinguish between the personality of the conflicting person and the problem of discussion are needed.*

Keywords: *creativity, creative activity, comprehensively developed personality, conflict situation, traumatic situation.*

Актуальність теми дослідження. Нагальні соціальні потреби та невпинний рух технічного і наукового розвитку в сучасних умовах спонукають людину до активізації творчих процесів щодо вирішення, врегулювання та подолання наслідків можливих конфліктно-травматичних ситуацій, які мають місце в житті кожного. Існує необхідність у запровадженні інноваційних механізмів розвитку та формування нового творчо-креативного, дивергентного мислення особистості відносно можливих конфліктно-травматичних ускладнень в житті та допомозі у подоланні їх наслідків через продуктивне вирішення. Людині необхідно творчо підходити до проблеми деконфліктизації життєвих процесів.

Постановка проблеми. Проблема активізації творчості та творчих процесів особистості щодо вирішення, подолання, врегулювання можливих конфліктно-травматичних ситуацій в житті є одним із важливих елементів розвитку особистості. Успішне вирішення або зведення до мінімуму конфліктних ситуацій підвищує самооцінку, допомагає досягти поставлених цілей та продукує позитивне відношення до життя. Тому їх осмислення та визначення чинників, що впливають на їх активізацію, допоможе визначити шляхи вдосконалення вирішення, подолання, врегулювання або недопущення можливих конфліктних та (або) травматичних ситуацій, що нас оточують.

Незважаючи на існуючий інтерес науковців до цього питання, єдиної

концепції науково-бездоганного осягнення та вирішення цієї проблеми ще не вироблено. Тому буде актуальним розглянути один із найважливіших факторів, що впливає на цей показник, а саме, занурення особистості у творчість в процесі подолання наслідків конфліктно-травматичних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роздуми щодо конфліктів, суперечок та конфліктологічних питань містяться у роботах таких науковців, як А. Анцупов, А. Шипілов, Л. Беззубко, Ф. Бородкін, С. Грушевська, В. Зігерт, Л. Ланг, Я. Луп'ян, Т. Новицька, О. Сютрик, М. Цюрупа та інші. В своїх роботах вони проаналізували різноманітну кількість цікавих ідей стосовно конфліктологічної проблематики.

О. Вознесенська досліджує арт-технології у розв'язанні конфліктів [3]. Р. Фішер, У. Юрі та Б. Паттон – наголошують на такому вирішенні конфліктів, при якому будуть враховуватися інтереси кожної сторони [9].

Роздуми щодо творчості, креативності містяться у дослідженнях різних науковців: А. Альгіна (творча самореалізація), Б. Ананьєва (творчі особливості особистості), Л. Баранової (творча уява), М. Бахтіна (творчі здібності), Д. Богоявленської (творчість та її механізми), В. Бутенка (творчий потенціал), Г. Костюшка (творча активність), Г. Кучера (розвиток творчої особистості), С. Мельника (творча діяльність), Б. Новікова (творчість), О. Шуміліна (творчість та її механізми). Було ознайомлено з роботами таких авторів, як І. Волощук та Я. Рудик, (творчість, як ідеальна реальність), Дж. Гілфорд (фактори творчого мислення), Н. Опольська, С. Шандрук тощо.

Постановка завдання. Мета нашої роботи полягає у осмисленні значення творчості як одного із чинників подолання наслідків конфліктно-травматичних ситуацій. Для цього необхідно:

- проаналізувати вплив конфліктно-травмуючих ситуацій та конфліктних процесів на особистість;
- розглянути конфліктоутворюючі процеси та способи людської поведінки щодо їх розв'язання;
- показати значення творчого продукування в контексті дієвих шляхів подолання конфліктно-травмуючих ситуацій;
- навести алгоритм подолання наслідків конфліктно-травматичних ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичні та практичні аспекти сучасної конфліктології беруть свій початок з праць видатних філософів Античності, Середньовіччя, Відродження, Нового часу, Просвітництва, представників німецької класичної філософії та багатьох інших не менш знаних мислителів своєї доби. На особливу увагу заслуговують роботи наступних мислителів: Гесіода, Демокріта, Горгія, Протагора, Гіппія Елідського, Платона, Арістотеля, Аврелія Августина, Фоми Аквінського, Нікколо Мак'явеллі, Томаса Гоббса, Вольтера, Ж.Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, Г. Гегеля та багатьох інших.

Так, мислителі доби Античності в своїх творах висвічували поняття диспутів, дискусій, риторики тощо. Видатний філософ Арістотель в роботі "Політика" розглядав питання і про конфлікти між державами [2]. Різність поглядів (або їх диференціація) подекуди може переходити в процеси конфліктизації. Ці процеси неоднозначні та складні.

Суттєвого осмислення потребує саме необхідність використання творчого підходу щодо переходу наявних конфліктних ситуацій у площину деконфліктизації та подолання наслідків травмуючих ситуацій, які виникають в процесі життя людини. Однією із таких конфліктно-травмуючих ситуацій є війна

і все, що з нею пов'язане.

Війна вносить кардинальні зміни: всі починають жити і працювати у стресових ситуаціях. Уповноваженими особами створюються штаби щодо обговорення наявних проблем та їх вирішення і прогнозування подій у майбутньому. Зазначимо, що від воєнних дій потерпає, в першу чергу, цивільне населення. Люди вимушено залишають свої домівки: у когось вони зруйновані внаслідок воєнних обстрілів, хтось вимушено покидає свої домівки через небезпеку руйнації та загрозу смерті і стає переселенцем. Вимушено переселяючись, людина стикається із необхідністю з нуля будувати свій побут та налагоджувати нові зв'язки, а переїжджаючи до іншої країни – додатково занурюється в нове життя та менталітет тієї держави. Люди бояться невідомості – бояться, щоб не було ще гірше, задаються питаннями: чи буде де жити, працювати, де дістати гроші, як вирішити побутові та інші питання. Такі конфліктно-травматичні ситуації згубно впливають на психологічний стан людини – вона знаходиться у нервовій перенапрузі та очікуванні закінчення війни.

Ця конфліктно-травматична подія несе в собі глобальні наслідки:

- руйнує матеріально, фізично, морально, духовно
- відкидає розвиток людства на багато років назад
- ставить життя на паузу, а для деяких людей і зовсім його перекреслює
- ділить життя на до та після
- знищує, руйнує
- калічить душі, тіла та життя людей

В усі часи та для будь-якої держави та суспільства – війна, військові дії та руйнування, які вони з собою несуть, є найстрашнішими. Це страшне та спустошливе явище для будь-якої держави, нації, народності, яке має руйнівні наслідки для кожної сторони. Жодна людина не хоче стикатися із цим у своєму житті.

Сьогодні людство досягло високого рівня інтелектуального розвитку. Існує безліч методів ведення переговорів, дискусій, дебатів, маніпуляцій, тому, якщо воювати, то лише за столом переговорів і не більше.

В усьому цьому розмаїтті конфліктно-травматичних ситуацій та подій творчість є одним із головних та важливих чинників подолання їх наслідків. Також, як наголошує Н. Опольська – “будь-який результат творчості є інформаційним повідомленням, яким творець, за власним бажанням, повинен мати можливість безперешкодно ділитись з іншими” [7, с. 6]. Пригадавши роботу Арістотеля “Метафізика”, в якій є згадки про поняття творчості, можна сказати, що це мистецтво розсудливої діяльності [1]. На думку Б. Новікова – діяльність “лише тоді може вважатись науковофілософськи осягнутою, коли вона – діяльність – розглядається як самодіяльність” [6, с. 109].

Творчість – це така діяльність, при якій відбувається створення нових цінностей та нової діяльності і характеризується оригінальністю поглядів та нестандартним підходом щодо поєднання існуючих засобів. За допомогою творчості особистість пізнає, а потім перетворює навколишню дійсність. Це вищий прояв сутності людини, розвитку культури та становлення суспільства. Це здатність творити щось якісно нове задля задоволення наявних потреб людства. Дж. Гілфорд наголошує на тому, що оригінальність, своєчасність та швидкість є головними показниками творчості [10]. Та взагалі “творча діяльність у сфері науки, літератури, мистецтва є невід'ємним проявом існування людини, основою суспільного прогресу, рушійною силою розвитку людства. Неможливо уявити

сучасну людину без можливості творчого самовираження, реалізації творчих здібностей” [7, с. 6].

Орієнтування на творчість, творчу діяльність як засіб подолання наслідків конфліктно-травматичних ситуацій, заповнить духовну порожнечу, що виникла. Сумісно-творча робота людей, які відчули на собі негативні впливи і разом працюють заради загальної мети, посприяє найкращій адаптації до життя в умовах травмотогенних обставин. Г. М. Кучер зазначає, що творча діяльність призводить “до нових знань про світ або відчуттів, та відображає нове ставлення до дійсності” [5, с. 229].

“Творчість є чудовим засобом життєтворення, налагодження соціальних зв’язків, сприяє вирішенню конфліктів та гармонізації стосунків” – стверджує О. Вознесенська [3, с. 11]. Коли людина займається творчістю – вона отримує задоволення від самого процесу діяльності, забуває про негативні ситуації, які відбувалися або відбуваються зараз в її житті. Долучаючись до творчої роботи в колективі однодумців чи людей, які пережили однакові життєві труднощі – люди легше ставляться до своїх проблем, тому, що відчувають взаємодопомогу та взаємопідтримку оточуючих.

Людина неспроможна постійно перебувати у стані стресу, страху, переживань, негативних думок, оскільки, це негативно позначається на її здоров’ї надалі. В період війни або військових дій негативні впливи посилюються, але й одночасно зростає потреба у творчості як інструменту компенсаторному і стверджувальному, надихаючому і величному. Навіть маленькі діти вносять свій вклад у загальний конструктив – малюють картини, передають їх на фронт для підтримки морального духу солдатів. Все це підтримує та допомагає відволіктися від жахів війни. Тому, що на думку І. Волощук та Я. Рудик “творчість – у широкому контексті – створення нового, а у вузькому – це психічний акт, відтворення даних свідомості в новій формі” [4, с. 6]. Тут виокремлюється важливе значення психіки та психологічного стану людини у прояві творчих здібностей.

Слід вказати на наступні прояви творчості щодо подолання наслідків конфліктно-травматичних ситуацій (подій): підтримувати і допомагати людям; піднімати настрій іншим; вчитися бачити позитив в різних ситуаціях; вірити в добро; чуйне відношення до інших; обдумувати свої дії; бути корисним іншим; більше спілкуватися; насолоджуватися мистецтвом; дарувати тепло іншим; частіше посміхатися.

За допомогою творчості людина зможе подолати негатив у своєму житті, відчути себе значимою та щасливою. Відбувається заміна негативних хвилювань творчим позитивом. Можна малювати ескізи, писати картини, об’єднуватися у творчі колективи, проектувати ідеї на майбутнє. Тому що, як зазначає С. Шандрук, “у філософському осмисленні творчість – це ... перетворення світу через активну взаємодію суб’єкта креативності з об’єктами, котра спрямована на зміну довкілля” [8, с. 89].

Розвиток творчого, креативного потенціалу – важливий крок до подолання конфліктно-травматичних подій та ситуацій, який сприяє збереженню душевного стану та психічного здоров’я людини.

Вище викладене бачення цієї проблематики спонукає нас до виявлення алгоритму подолання наслідків конфліктно-травматичних ситуацій:

1. Усвідомити, що ці ситуації завжди будуть існувати у житті.
2. Виплеснути, проговорити, виговорити негативну подію.
3. Зрозуміти причину конфліктно-травматичної ситуації.

4. Прибрати саму травмуючу причину, що призвела (призводить) до конфліктно-травматичної ситуації.
5. Якщо неможливо її прибрати, то спробувати змінити відношення до цієї ситуації.
6. Намагатися побачити та вилучити із цієї ситуації позитивні моменти або передумови до змін на краще.
7. Зробити висновки на майбутнє щодо недопущення більше таких подій у житті.
8. Звернутися за допомогою до досвідченого спеціаліста.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, всебічно розвинена особистість завжди проявляє креативність, творчість у врегулюванні конфліктних ситуацій, і, відповідно, для продуктивного вирішення будь-яких конфліктів необхідні самодостатні суб'єкти, які поважають один одного, позитивно ставляться один до одного і розмежують особистість конфліктуючого із проблемою дискусії. Метою має бути не позиційний конфлікт, а вирішення проблеми із мінімальними втратами для конфліктуючих.

Також, для подолання наслідків конфліктно-травматичних ситуацій і якнайшвидшого повернення до гармонійного життя, доцільно дати можливість людині розкрити свої творчі таланти шляхом мистецьких, культурних проєктів. Це активізує творчий потенціал людини, за допомогою якого вона відокремить травматичні ситуації і перенесе їх у продукування чогось потрібного суспільству або їй самій. Треба налагодити можливості для розвитку творчих вподобань. Існує необхідність у центрах творчості, в яких всі бажаючі змогли би реалізовувати, проявляти, відкривати, застосовувати всі свої творчі задуми.

Кожна людина повинна розуміти, що співпрацювати, дружити, жити у злагоді завжди краще та легше ніж конфліктувати. А найкраще влаштувати своє життя так, щоб просто не було причин для суперечок та конфліктно-травматичних ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Арістотель, 2020, *Метафізика*, переклад. О. Юдін, Харків: *Фоліо*, 300 с.
2. Арістотель, 2000, *Політика*, переклад. з давньогрек. та передм. О. Кислюка, Київ: *Основи*, 239 с.
3. Вознесенська, ОЛ 2019, *Арт-технології у розв'язанні конфліктів*, Київ: *Human Rights Foundation*, 32 с.
4. Волошук, ІС & Рудик, ЯМ 2021, 'Творчість: короткий екскурс до ідеальної реальності'. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 1 (80), с. 6-11.
5. Кучер, ГМ 2018, 'Розвиток творчої особистості'. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 Педагогічні науки: реалії та перспективи*, Випуск 60, с. 229-231.
6. Новіков, БВ 2011, 'Філософія як теорія і методологія творчості'. *Вісник НТУУ "КПІ". Філософія. Психологія. Педагогіка*, Випуск 22, с. 108-113.
7. Опольська, НМ 2020, *Право на свободу творчості*. Монографія, Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 368 с.
8. Шандрук, С 2015, 'Творчість як употужнення здібностей особистості'. *Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис Психологія і суспільство*, № 3 (61), с. 86-91.
9. Fisher, R & Ury, W & Patton, B 2011, *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving*. New York: *Penguin Books*, 440 p.
10. Guilford, JP 1967, 'Creativity: yesterday, today, tomorrow'. *Journal of Creative Behavior*, Vol. p. 3-14.

References:

1. Aristotel, 2020, *Metafizyka (Metaphysics)*, perеклад O. Udin, Kharkiv: *Folio*, 300 s.
2. Aristotel, 2000, *Polityka (Politics)*, perеклад z davnohr. ta peredm. O. Kysliuka. Kyiv: *Osnovy*, 239 s.
3. Voznesenska, OL 2019, *Art-tekhnologii u rozviazanni konfliktiv (Art technologies in conflict resolution)*, Kyiv: *Human Rights Foundation*, 32 s.
4. Voloshchuk, IS & Rudyk, YaM 2021, 'Tvorchist: korotkyi ekskurs do idealnoi realnosti (Creativity: a short excursion to an ideal reality)'. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 1 (80), s. 6-11.
5. Kucher, HM 2018, 'Rozvytok tvorchoi osobystosti (Development of creative personality)'. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5 Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, Vypusk 60, s. 229-231.
6. Novikov, BV 2011, 'Filosofiiia yak teoriia i metodolohiia tvorchosti (Philosophy as a theory and methodology of creativity)'. *Visnyk NTUU "KPI". Filosofiiia. Psykholohiia. Pedahohika*, Vypusk 22, s. 108-113.
7. Opolska, NM 2020, *Pravo na svobodu tvorchosti (The right to freedom of creativity)*. Monohrafiia, Vinnytsia: TOV "TVORY", 368 s.
8. Shandruk, S 2015, 'Tvorchist yak upotuzhnennia zdibnosti osobystosti (Creativity as the Empowerment of Individual Abilities)'. *Ukrainskyi teoretyko-metodolohichniy sotsiohumanitarnyi chasopys Psykholohiia i suspilstvo*, № 3 (61), S. 86-91.
9. Fisher, R & Ury, W & Patton, B 2011, *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving*. New York: *Penguin Books*, 440 p.
10. Guilford, JP 1967, 'Creativity: yesterday, today, tomorrow', *Journal of Creative Behavior*, Vol. p. 3-14.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.42(10-12)-5

УДК 1: 342.9.004.056

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАВДАНЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ**

*TRANSFORMATION OF CIVIC EDUCATION TASKS IN UKRAINE UNDER
THE CONDITIONS OF ARMED AND INFORMATIONAL AGGRESSION OF
THE RUSSIAN FEDERATION*

Н.В. Іванець

Актуальність теми дослідження. Суспільство вступає у новий етап свого розвитку, де пріоритетним стає ставлення людини до інших людей, Демократія неможлива без відкритого обговорення і прийняття цінностей громадянського суспільства, де кожен відчуває свою причетність до долі країни. Держава неминуче стикатимуться з проблемою формування інститутів, які відповідають потребам та інтересам громадян, що призведе до конфліктів під впливом глобалізаційних трендів. Для України актуальність вивчення громадянської освіти посилено ще й питанням національної безпеки. Це

Urgency of the research. Society is entering a new stage of its development, where the attitude of a person to other people becomes a priority, democracy is impossible without open discussion and acceptance of the values of civil society, where everyone feels their involvement in the fate of the country. States will inevitably face the problem of forming institutions that meet the needs and interests of citizens, which will lead to conflicts under the influence of globalization trends. For Ukraine, the relevance of the study of civic education is also strengthened by the issue of national security. This is not only related to how we can defeat Russia militarily, but